

Е. Попок

ФОРМУВАННЯ МІЖЕТНІЧНОЇ ЗЛАГОДИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Розглянуто управлінський аспект формування міжетнічної злагоди в українському суспільстві, основні причини виникнення міжетнічних конфліктів, етнонаціональну структуру українського суспільства. Проаналізовано елементи етнонаціональної структури. Проаналізовано внутрішнє законодавство України у сфері етнополітики.

Ключові слова: міжетнічні відносини, міжетнічні конфлікти, етнонаціональна політика, структура українського суспільства, українська нація, корінні народи, національні меншини.

Міжетнічні відносини є однією з найскладніших проблем, що зачіпає організацію державного і громадського життя як всередині кожної країни, так і міждержавні відносини [1]. Міжетнічні непорозуміння, які виникають у процесі міжетнічних відносин, найчастіше мають конфліктогенне спрямування. Тому, запобігання міжетнічних конфліктів – одне з основних завдань державної етнонаціональної політики України. Це не дивно, адже, як свідчить міжнародний досвід, саме за умов конфліктів (переважно на релігійному чи етнічному ґрунті) відбуваються терористичні акти, війни всередині держави, гинуть тисячі людей.

Однією з головних причин виникнення міжетнічних конфліктів є недооцінка цієї проблематики й недостатньою мірою дотримання прав та свобод людини як особистості, яка належить до національних меншин. Отже, забезпечення загальноновизнаних у світі прав та свобод людини є метою будь-якої держави, що живе за принципами демократії, верховенства права, гуманізму та соціальної справедливості.

Саме тому формування міжетнічної злагоди є невід’ємною складовою етнонаціональної політики демократичної держави, що прагне жити в мирі та злагоді.

Дослідженню різних аспектів цієї проблематики приділяється значна увага з боку вітчизняних вчених та дослідників, таких як: В. Євтух, В. Трошинський, А. Попок, І. Курас, О. Майборода, В. Скуратівський, В. Нікітюк, Ю. Римаренко, О. Рафальський, В. Войналович та інші [2 – 6]. Водночас, управлінській складовій формування толерантності, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги.

Мета статті – виявити сутнісні характеристики формування міжетнічної злагоди в українському суспільстві та визначити їх управлінський аспект.

Події останніх років (зростаюча хвиля імміграції в Європу з країн Африки та Близького Сходу, непоодинокі конфлікти та терористичні акти на релігійному та міжетнічному підґрунті) свідчать про надзвичайно важливе значення міжетнічних відносин та міжетнічної злагоди, як в середині держави, так і з країнами сусідами, які формуються під впливом державної етнополітики.

Зазначимо, що серед вітчизняних науковців і практиків досі немає єдиного розуміння й тлумачення поняття “міжетнічна злагода”, але, на думку відомого

етнолога професора В. Євтуха, вона формується в результаті етнічної взаємодії представників різних етносів, які проживають у межах одного етнополітичного організму (держави), через безпосередні й опосередковані контакти на індивідуальному й груповому рівнях в усіх сферах суспільного життя. У результаті такої взаємодії здійснюється обмін етнічною інформацією, під впливом якої формуються уявлення один про одного (етнічні стереотипи), корегуються уявлення про самих себе (етнічні автостереотипи) та формується відповідна етнонаціональна ситуація у конкретній країні [7].

Якщо говорити про етнонаціональну структуру українського суспільства, то потрібно мати на увазі, що, згідно зі ст. 11 Конституції України, етнонаціональну структуру складають українська нація, корінні народи та національні меншини [8].

Щоправда, на думку ряду дослідників, поняття “корінний народ” безпідставно потрапило у правові документи України, оскільки воно досі юридично не визначене і, скажімо, за традиційним сприйняттям корінних народів у міжнародній практиці не може бути застосоване в українському контексті. Якщо ж брати за основу визначення цього поняття відсутність державного утворення поза межами країни, то на такий статус в Україні можуть претендувати гагаузи, кримські татари та кримчаки.

Щодо поняття “національні меншини”, то, на відміну від багатьох європейських поліетнічних країн, в українському законодавстві воно визначено. Згідно з Законом України “Про національні меншини в Україні”, до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою [9].

Говорячи про елементи етнонаціональної структури, відомий український етносолог В. Євтух пропонує на сьогодні визначити їх так: український етнос (українська етнопонація); етнічні групи – серед них з невизначеним статусом (корінні народи/національні меншини) та національні меншини; представники окремих етносів. За цього, український етнос – найчисельніша етнічна спільнота України (понад 37,5 млн). Щодо етнічних груп із невизначеним статусом, то до них можна зарахувати гагаузів (близько 32 тис.), караїмів (майже 1200), кримських татар (приблизно 250 тис.), кримчаків (406 осіб) [10].

Тому для посилення єдності (консолідації) поліетнічного українського народу основними завданнями етнонаціональної політики, окрім забезпечення рівних прав представників національних меншин, також є:

- забезпечення консолідації та єдності української етнопонації – демографічної та етнічної основи українського суспільства, розвитку її мови та культури;
- створення належних умов для задоволення культурно-освітніх запитів, розвитку національно-культурних традицій, забезпечення потреб у літературі, мистецтві та засобах масової інформації національних меншин України;
- сприяння процесу збереження, зміцнення та взаємозбагачення національно-культурних надбань українського народу – представників усіх національностей;
- стимулювання процесів інтеграції українського суспільства, згуртування всіх етнічних спільнот держави в українську політичну націю.

Міжетнічні відносини – це насамперед соціально значущі зв’язки між людьми, що виникають внаслідок реалізації інтересів і потреб етнічних груп, національних меншин за допомогою засобів політичного впливу. Структурно їх можна представити, з одного

боку, як відносини в політичній сфері між соціальними групами та іншими людськими спільнотами і урядовими та державними інститутами, а з іншого – як взаємодію етнопонаціональних груп, політичних об'єднань і окремих громадян [11].

Формування міжетнічної злагоди в українському суспільстві з погляду на управлінський аспект реалізується шляхом:

- прийняття законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення реалізації прав, задоволення етнокультурних, соціальних потреб та інтересів громадян незалежно від раси, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, політичних, релігійних переконань, мовних та інших ознак;

- провадження цілеспрямованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування для захисту прав національних меншин та формування атмосфери міжетнічної толерантності та злагоди;

- зміцнення загальнонаціональної єдності в державі за допомогою розробки спеціальних курсів у навчальних закладах, створенню освітньо-культурних центрів, громадських організацій для формування міжетнічних культурних взаємовідносин в Українській державі.

Національне законодавство етнополітики сформовано відповідно до міжнародних норм та рекомендацій, зокрема викладених у Загальній декларації прав людини, Рамковій конвенції Ради Європи про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, Гаазьких рекомендаціях Верховного Комісара ОБСЄ щодо прав національних меншин на освіту та інших документах.

Щодо внутрішнього законодавства, то в Україні права та свободи національних меншин регулюються Законом України “Про національні меншини в Україні”, “Про громадянство України”, “Про біженців”, “Про освіту”, “Про основи державної мовної політики” тощо.

Відповідно до ст. 11 Конституції України, держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Згідно з частиною третьою ст. 10 Основного Закону України, в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Протягом останніх років Україна здійснила низку важливих кроків, спрямованих на забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві.

Наприклад, 20 березня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Постанову “Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави”, відповідно до якої Україна гарантує збереження та розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримськотатарського народу як корінного народу та всіх національних меншин України.

З метою створення належних умов для захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини, забезпечення рівних можливостей для її участі у соціально-економічному та культурному житті держави Указом Президента України № 201 від 08.04.2013 р. затверджено Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 р.

У червні 2014 р. було запроваджено посаду Урядового уповноваженого з питань етнопонаціональної політики – посадову особу, на яку покладено повноваження щодо

забезпечення взаємодії Кабінету Міністрів України з органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства з метою забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів. Однак вже у квітні 2015 р. ця посада була ліквідована Постановою Кабінету Міністрів України “Деякі питання Секретаріату Кабінету Міністрів України” № 213 від 15.04.2015 р. [12].

Також, від 04.06.2014 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 195 утворено Раду міжнаціональної злагоди як консультативно-дорадчий орган Кабінету Міністрів України. Згідно з Положенням про Раду міжнаціональної злагоди, основними завданнями Ради є: сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади з питань державної етнополітичної політики, захисту прав національних меншин і корінних народів; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної етнополітичної політики, спрямованої на дотримання прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної злагоди в українському суспільстві, недопущення виникнення міжнаціональних конфліктів, проявів дискримінації за расовою, національною, мовною та релігійною ознаками; удосконалення законодавства з відповідних питань [13].

З метою формування міжетнічної злагоди, толерантної поведінки, взаємоповаги, взаєморозуміння в полікультурному соціумі країни, виховання поваги до державної мови, традицій українського народу та української культури учні загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням мовами національних меншин є учасниками Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика, Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка.

Органи управління освітою надають сприяння громадським організаціям, зокрема Конгресу національних громад, з питань організації та проведення міжнаціонального табору “Джерела толерантності”, в якому беруть участь представники 25 національностей, що проживають в Україні.

Також, налагодженню міжкультурних відносин сприяє функціонування культурно-освітніх центрів, які створені громадськими організаціями національних товариств України (більше 150).

Але на сьогодні, за висновками експертів, є певні недоліки у системі центральних органів виконавчої влади щодо захисту прав національних меншин. Наприклад, за висновками аналітичного звіту за матеріалами експертного опитування 2013 р. на тему: “Державна етнополітична політика України: оцінки ефективності”, експерти зробили висновок, що необхідною умовою покращення ситуації є відтворення у системі центральних органів виконавчої влади спеціального органу, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері міжнаціональних відносин та захисту прав національних меншин України. Про відтворення йдеться тому, що ліквідацію Державного комітету України у справах національностей та релігій більшість експертів розцінюють негативно. Щодо органу, який може його замінити, то необхідно зазначити, що він мав би бути не просто директивною структурою в Києві, а ефективно взаємодіяти з владою на місцях з урахуванням регіональних та територіальних особливостей міжнаціональних відносин. Також респонденти вказали, що роль громадських організацій національних меншин України в плануванні курсу етнополітичної політики держави повинна бути більшою, ніж нині. Отже, розумно було б створювати такий орган, який здійснював би свої повноваження на основі формули “1+1+1”, тобто паритетної участі центральної влади, місцевої влади (чи органів

місцевого самоврядування), а також представників національно-культурних об'єднань громадян.

Висновки

Отже, з вище викладеного можемо зробити такі висновки: задоволення етнокультурних потреб національних меншин України є невід'ємною складовою державної політики у сфері забезпечення прав людини і громадянина та передумовою у виникненні міжетнічних конфліктів.

Для формування міжетнічної злагоди в українському суспільстві з боку управлінського аспекту потрібне: формування законодавчої бази, спрямованої на задоволення потреб та інтересів громадян незалежно від етнічного походження; провадження цілеспрямованої діяльності органів державної влади для захисту прав національних меншин; зміцнення загальнонаціональної єдності в державі за допомогою розробки спеціальних курсів у навчальних закладах, створенню освітньо-культурних центрів та громадських організацій.

Протягом останніх років Україна здійснила низку важливих кроків, спрямованих на забезпечення захисту прав національних меншин і корінних народів, збереження міжнаціональної єдності та злагоди в українському суспільстві. Однак при цьому вся діяльність держави, на нашу думку, має бути спрямована на формування у підсумку української політичної нації.

Список використаної літератури

1. Нікітюк В. О. Статус етнопонаціональних меншин (порівняльно-правний аспект) [Текст] / В. О. Нікітюк. — К. : [б. в.], 1996. — 186 с.
2. Попок А. А. Державотворчий процес в Україні 1991 – 2006 [Текст] / А. А. Попок, В. П. Трошинський ; Етнопонаціональна структура сучасного українського суспільства. — К. : Наукова думка, 2007. — С. 464—500.
3. Римаренко Ю. І. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади [Текст] / Ю. І. Римаренко, Л. Є Шкляр, С. Ю. Римаренко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 264 с.
4. Євтух В. Б. Етнічність [Текст] : глосарій / В. Б. Євтух. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — 170 с.
5. Євтух В. Б. Етнопонаціональна структура українського суспільства [Текст] : довідник / В. Б. Євтух, В. П. Трошинський, К. Ю. Галушко [та ін.]. — К. : Наукова думка, 2004. — 344 с.
6. Євтух В. Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти [Текст] / В. Б. Євтух. — К. : Фенікс, 1997. — 215 с.
7. Євтух В. Б. Етнічність... — С. 99, 100.
8. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Про національні меншини в Україні [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
10. Попок А. А. Державотворчий процес... — С. 468.
11. Римаренко Ю. І. Етнодержавознавство... — С. 243.
12. Деякі питання Секретаріату Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 213 від 15.04.2015 р. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/213-2015-п>.

13. Про Раду міжнаціональної злагоди [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 195 від 04.06.2014 р. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/195-2014-%D0%BF>.

*Стаття надійшла до редакції 31.05.2016
Схвалена до друку редколегією 13.06.2016*

Е. Попок

INTRA-ETHNIC HARMONY FORMATION IN UKRAINIAN SOCIETY: MANAGERIAL ASPECT

The managerial aspect of intra-ethnic harmonization in Ukrainian society, the major causes of intra-ethnic conflict emergence, the ethno-national structure of Ukrainian society are examined. The elements of the ethno-national structure of Ukrainian society is analyzed. The domestic legislation on ethnic policy of Ukraine is analyzed.

Key words: intra-ethnic relations, intra-ethnic conflicts, ethno-national policy, structure of Ukrainian society, Ukrainian nation, native nations, national minorities.